

Redengevende omschrijving – Ouderkerk aan den IJssel: IJsseldijk-West 83A-85-87
Monumentnummer: 23/20

FEITELIJKE GEGEVENS

Adres	IJsseldijk-West 83A-85-87, 2935 AR Ouderkerk aan den IJssel
Kadastrale nummers	Ouderkerk aan den IJssel, C 5237- C 5260 en C-5259
Naam object	De Waal
Complexonderdelen	Boerderij met houten wagenschuur, en daggelderswoning met stenen stal.
Oorspronkelijke functie	Boerderij met bijgebouwen
Opdrachtgever	Niet bekend
Architect/aannemer	Niet bekend

Het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard

De moerassige veengebieden van de Krimpenerwaard worden vanaf de 11e eeuw geleidelijk aan ontgonnen. De Middeleeuwse boeren bouwden hun boerderijen op de koppen van de percelen, die haaks op de ontginningsbasis staan. De uitgifte van de landerijen geschiedt op basis van inschrijving. Soms hebben boeren hierdoor veel land binnen één polder, maar meestal lag het land van een boer verspreid over meerdere polders op soms wel een kwartier, half uur of uur 'gaans of varens' (lopen of varen) van de boerderij. Direct rondom de boerderij is het erf dat plaats biedt aan de belangrijkste bebouwing en gronden voor het uitvoeren van de werkzaamheden en de huishoudelijke taken van de boerin. Hierbij valt te denken aan een hooiberg of –schuur, wagenschuur, extra stallen en kippenhokken, boenstoep of –hok, moestuin, fruitboomgaard, bleekveldje. De positie van alle verschillende gebouwen en functies op het erf is zo bedacht dat het werk zo efficiënt mogelijk kan worden uitgevoerd. Rondom de het erf is vaak een ringsloot aanwezig en is er een wetering of brede kavelsloot die tot aan het erf en het hoofdgebouw loopt. Deze wordt oorspronkelijk gebruikt als vaarsloot om bij landerijen in andere delen van de polder te komen.

Welvarende boeren huurden voor het werk arbeiders in. De hoeveelheid landarbeiders was afhankelijk van de hoeveelheid werk en het seizoen. De arbeiders werkten zonder contract en werden per dag betaald. Deze arbeiders heten daggelders. Zij woonden met hun gezin in kleine woningen in de buurt van boerderijen, de zogenaamde daggelderswoningen. In sommige gevallen bouwden de boeren voor deze arbeiders een woning op het erf. Deze kon gedurende het drukke seizoen bewoond worden door een gezin dat op de boerderij hielp.

Landbouw en veeteelt

De hoofdactiviteit van het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard ligt oorspronkelijk in de landbouw (vlas, rogge, hop en hennep), waarbij de aanwezige koeien en varkens op de boerderij alleen worden gehouden voor het voorzien in de eigen levensbehoefte. Door inklinking van de veenbodem wordt de polder steeds natter. Dit leidt er uiteindelijk toe dat in de periode 1840 - 1900 de boerderijen geheel overgaan op veeteelt en de productie van zuivel. Deze omslag in de hoofdactiviteit van de boeren is terug te vinden in de opbouw van boerderijen. Er komen grote stallen achter het woonhuisgedeelte. In het voorhuis van de boerderij worden melkkelders gemaakt en ruimten worden ingericht als kaaskamers. In de bijgebouwen is deze omslag ook terug te vinden in de aanwezigheid van grote hooibergen, karnhokken en melkhuisjes bij of in de buurt van de boerderij.

Het onderhavige boerderij-ensemble is illustratief voor de ontwikkeling van het boerenbedrijf in de gemeente Krimpenerwaard en de gebruiken die daarbij hoorden. De aanwezigheid van een melkkelder aan de noordzijde van het pand is een directe verwijzing naar de bloeiende

zuivelproductie gedurende de 19e en vroege 20e eeuw. De daggelderswoning op het erf is een verwijzing naar de veelal zeer arme arbeiders die door de regio trokken en zo zochten naar een manier om te kunnen bestaan. De woning als onderdeel van het ensemble is een verwijzing naar de sociaal- economische ontwikkeling binnen de gemeente Krimpenerwaard.

STEDENBOUWKUNDIGE,
LANDSCHAPPELIJKE SITUATIE

Ruimtelijke opbouw Ouderkerk aan den IJssel

Ouderkerk aan den IJssel is in ca. de 10e eeuw ontstaan en is daarmee één van de oudste nederzettingen langs de IJssel. Vermoedelijk stond er toen al een kerkje op de plaats van de huidige laatgotische kerk. Ouderkerk ontwikkelde zich als een smal en langgerekt dorp en werd een belangrijke kerkplaats voor de omliggende buurtschappen en dorpen. Dit zorgde voor een sterke verdichting (komvorming) rondom de kerk bij de T-splitsing Dorpsstraat /Kalverstraat. De ontwikkeling van de kern vond zich vervolgens in de 19e en 20e eeuw vooral plaats aan de IJsseldijk-Noord, Dorpsstraat en IJsseldijk-West. Deze bebouwing bestond overwegend uit boerderijen, arbeiderswoningen, bedrijven en enkele burgermanswoningen.

Het historische cultuurlandschap rondom de boerderij is relatief gaaf bewaard gebleven. Hierbij is met name het ten zuidwesten van het ensemble gelegen waal, die ook naamgever is van de boerderij, een relevant landschappelijk element.

Het boerderij-ensemble is verder ondersteunend aan het historische landschap en beeldbepalend binnen het bebouwingslint langs de IJsseldijk-west. Het samenstel van gebouwen draagt bij aan de afleesbaarheid van de ontwikkeling van de kern Ouderkerk.

Ruimtelijke opbouw perceel

De boerderij is op de kop van het perceel, overwegend haaks op de IJsseldijk gelegen. Het ligt, zoals kenmerkend voor het gebied, aan de voet van de dijk. Op het terrein zijn verschillende gebouwen gepositioneerd, die de ervaring en beleving van het historische melkveebedrijf benadrukken. Het betreft de daggelderswoning met gemetselde stal/wagenschuur, de boerderij zelf en de houten stal/wagenschuur. Op het perceel is zowel jonge als wat oudere beplanting aanwezig. De solitaire boom, de jonge leilinden en fruitbomen verwijzen naar de oorspronkelijke inrichting van het boerenerf en dragen, alhoewel niet authentiek, bij aan de karakteristieke uitstraling van de boerderij.

ARCHITECTUURHISTORISCHE
WAARDE

Boerderijtypen

In Nederland komen verschillende typen boerderijen voor. Binnen de provincie Zuid-Holland is dat beperkt tot de groep boerderijen uit de hallenhuisgroep. Deze ontwikkelde zich vanuit de meest eenvoudige vorm van bebouwing, namelijk een woning op een rechthoekige plattegrond met één vertrek, waarin mensen en hun dieren samen leefden. In de ontwikkeling van dit type onderscheiden zich binnen deze boerderijgroep uiteindelijk drie typen: het langgerekte hallenhuis (woonhuis en stal liggen achter elkaar), het krukhuis (met een L-vormig voorhuis) en het T- of

dwarshuis (met een voorhuis dat haaks op de achtergelegen stallen staat). Alle de drie typen komen binnen de gemeente Krimpenerwaard voor. Deze boerderij betreft een langgerekt hallenhuistype uit het begin van de 20^e eeuw. Uniek is dat het een ensemble vormt met een losgelegen, bijbehorende daggelderswoning met geschakelde stenen stal en een losse houten wagenschuur. De daggelderswoning met geschakelde stenen stal en de houten wagenschuur zijn voorbeelden van sober versierde, functionele bijgebouwen die onderdeel vormen van het ensemble en daarmee bijdragen aan het karakteristieke, historische beeld van de boerderijen binnen de gemeente Krimpenerwaard.

Chaletstijl

De diverse gebouwen vormen niet alleen een agrarisch maar ook visueel samenhangend geheel. Behalve de tijdsgebonden baksteenarchitectuur in lokale gele IJsselstenen bij de drie gemetselde gebouwen, vertonen alle vier de gebouwen ook diverse kenmerken van de chaletstijl. De chaletstijl is een romantische bouwstijl die in ons land voornamelijk werd toegepast tussen 1875 en 1915. De inspiratie voor deze stijl kwam van de chalets uit Zwitserland; een land dat voor de rijkere binnen de samenleving een populaire vakantiebestemming was geworden. Deze stijl komt in dit boerderij-ensemble tot uiting in het overstekende daken met sierspanten, decoratief uitgevoerde windveren en makelaars bij alle vier de gebouwen. Zo vormen de vier gebouwen samen een zéér zeldzaam voorbeeld van de toepassing van deze stijl in een compleet agrarisch ensemble.

BESCHRIJVING

De boerderij is een langgerekt hallenhuis van één bouwlaag onder zadeldak. In het voorste gedeelte bevindt zich het woonhuis en in het achterliggende gedeelte de stal. Het dak van de stal is lager dan dat van het woonhuis en de nok staat loodrecht op de dijk/straat. Het is gedekt met grijze gegolfde Hollandse pannen. Aan weerszijden zijn diverse dakkapellen aanwezig.

Los van de boerderij liggen aan de rechterzijde een daggelderswoning¹ met linksachter daaraan vast gebouwd een stenen stal of schuur. Deze bestaan beiden ook uit één bouwlaag met zolders onder zadeldaken. De nokken staan eveneens loodrecht op de straat, maar de daken zijn hier gedekt met oranje pannen. Ze hebben diverse dakkapellen.

De houten wagenschuur bestaat ook uit één bouwlaag onder een zolder met zadeldak waarvan de nok loodrecht op de straat staat. Aan de achterzijde is een kleine eenlaagse uitbouw onder lessenaarsdak aanwezig. De daken zijn gedekt met oranje pannen.

De gevels van de boerderij met achterliggende stal, en van de daggelderswoning met daaraan vast gebouwde stenen stal zijn gemetseld in lokale gele IJsselstenen in kruisverband. De gevels van de wagenschuur zijn gemaakt van horizontale houten delen op een bakstenen onderbouw van lokale gele IJsselstenen.

¹ Informatie over de functie van dit pand afkomstig van de Historische Vereniging Ouderkerk aan den IJssel.

De voorgevel van de boerderij is symmetrisch ingedeeld, met vier vensters op de begane grond en twee vensters op de zolder. In de achterliggende stal bevinden zich typische stalramen.

In de stenen stal naast de daggelderswoning zijn dezelfde typische stalramen aanwezig en in de symmetrische voorgevel ervan een centrale voordeur met levensboom in de deur zelf. Daarboven een rondbogige opening waar vroeger een laaddeur heeft gezeten, maar tegenwoordig een modern dubbel raam. In symmetrische voorgevel van de daggelderswoning zelf zijn op de begane grond twee vensters met houten luiken en op de zolder één venster aanwezig.

De indeling van de voorgevel van de houten wagenschuur lijkt sterk op die van de stenen stal bij de daggelderswoning: symmetrisch, met twee stalramen aan weerszijden van de deur, en daarboven een laaddeur met rondbogig bovenlicht. De grote deur voor wagens zit in de rechter zijgevel. De wagenschuur is in ca. 1980 herbouwd.

De tijdsgebonden baksteenarchitectuur in lokale gele IJsselstenen is alleen in de boerderij versierd met accenten in roodbruine, geglazuurde baksteen. Deze bestaan uit spekbanden, gekleurde ontlastingsbogen, en een gekleurde baksteenrand om de gevelsteen met de naam van de boerderij (De Waal). Bovendien zijn de boogvelden boven de vensters in de boerderij uitgevoerd als baksteenmozaïek in blokverband in gele IJsselstenen met op plaatsen ook roodbruine, geglazuurde baksteenaccenten (zijgevel).

Alle vier de gebouwen vertonen diverse kenmerken van de chaletstijl, namelijk. Een kenmerk zijn bijvoorbeeld de overstekende daken met daartussen telkens een klein sierspant, dat voorzien is van decoratief uitgezaagde windveren. Bovendien zijn in de toppen zijn makelaars aanwezig.

WAARDENSTELLING

Het boerderij-ensemble aan de IJsseldijk-West 83a-85-87 te Ouderkerk aan den IJssel is van:

Cultuurhistorische waarde:

- Ter illustratie van de ontwikkeling van het boerenbedrijf in de gemeente Krimpenerwaard
- Als herinnering aan de gebruiken die bij het historische melkveebedrijf hoorden, waarbij de melkkelder aan de noordzijde van het pand een directe verwijzing is naar de bloeiende zuivelproductie gedurende de 19e en vroege 20e eeuw.
- Vanwege de aanwezigheid van de daggelderswoning op het erf, welke een verwijzing is naar de veelal zeer arme arbeiders die door de regio trokken en zo zochten naar een manier om te kunnen bestaan. De woning als onderdeel van het ensemble is een uiting van de sociaal- economische ontwikkeling binnen de gemeente Krimpenerwaard.

Stedenbouwkundige / landschappelijke waarde:

- Vanwege de ondersteunende functie van het boerderij-ensemble aan het overwegend gave historische cultuurlandschap. Hierbij is de relatie met het waal, dat als naamgever van de boerderij dient, een belangrijk landschappelijk gegeven.
- Als beeldbepalend element binnen het bebouwingslint langs de IJsseldijk-west.
- Vanwege de afleesbaarheid van de ontwikkeling van de kern Ouderkerk.
- Vanwege de functionele samenhang tussen de verschillende bouwkundige elementen in het ensemble, zowel functioneel als visueel.

Architectuurhistorische waarde:

- Als voorbeeld van de architectuurhistorische en typologische ontwikkeling van boerderijen aan het begin van de 20^e eeuw.
- Vanwege bijgebouwen die onderdeel vormen van het ensemble en bijdragen aan het karakteristieke, historische beeld van de boerderijen binnen de gemeente Krimpenerwaard.
- Als voorbeeld van de toepassing van de chaletstijl in een compleet agrarisch ensemble. Dit uit zich in een visuele eenheid met overstekende daken, sierspanen en de decoratief uitgevoerde windveren en makelaars.
- Vanwege de tijdsgebonden baksteenarchitectuur in voor de Krimpenerwaard gele IJsselstenen, met versieringen in rode baksteen.

Waarde vanwege de Gaafheid:

- Vanwege de gave hoofdvormen
- Vanwege de gave vormgeving en detaillering
- Vanwege de gaafheid van het ensemble

Zeldzaamheidswaarde:

- Vanwege de zeldzaamheid binnen de gemeente Krimpenerwaard van een boerderij-ensemble met een daggelderswoning.
- Als zeer zeldzaam voorbeeld van een ensemble in chaletstijl.

IDENTITEIT
KRIMPENERWAARD

Het boerderij-ensemble aan de IJsseldijk-West 83a-85-87 draagt bij aan de ruimtelijke identiteit van de gemeente Krimpenerwaard vanwege:

1. Het ensemble als verwijzing naar de ontwikkeling van het boerenbedrijf in de Krimpenerwaard.
2. De massa-opbouw van de boerderij en de bijgebouwen, die kenmerkend is voor de functie en bestaat uit bijna haaks op de weg (ontginning) geplaatste bouwmassa's in een bouwlaag onder een zadeldak.
3. De herinnering aan de bloeiende zuivelproductie in de Krimpenerwaard.
4. De herinnering aan de daggelders in de gemeente Krimpenerwaard.
5. Het gebruik van voor de gemeente kenmerkende gele IJsselsteen

in de gevels.

BESCHERMING

De volgende onderdelen vallen onder de bescherming:

- Exterieur, bouwkundige structuur en waardevolle interieuronderdelen (met uitzondering van recent(e) sanitair, keuken(s) en badkamer(s)).

BRONNEN

- Europese bibliotheek (1993), *Ouderkerk aan den IJssel in grootmoeders tijd*, Zaltbommel.
- Groningen, C.L. van (1996), *De Krimpenervaard*, Zwolle
- Haslinghuis, E.J. e.a (2005), *Bouwkundige Termen*, Leiden, 5e dr.
- Hofkens, M., Ingen, M. Van, e.a. (1991), *Jongere bouwkunst en stedenbouw 1800 – 1945*. Monumenten inventarisatieproject
- Hoven, F. Van den (2002), *Op ontdekkingsstocht door Krimpenervaard en Lopikerwaard. Topografisch, cultuurhistorisch en recreatief handboek voor streekbewoners en toeristen*.
- Knoester, J.J. (2002), *Kernachtig Krimpenervaard, 100 jaar plaatselijke geschiedenis*.
- Kroon, M. (2000), *Krimpenervaardig, de geschiedenis van de Krimpenervaard in woord en beeld*.
- Povée, H. (2004), *Tien eeuwen tussen Lek en IJssel: geschiedenis van de Lopikerwaard en de Krimpenervaard*.
- Stenvert, R. e.a. (2004), *Monumenten in Nederland, deel Zuid-Holland*.
- Stichting Krimpenervaard, *Monumenten in de Krimpenervaard: in Haastrecht, Stolwijk, Vlist, Schoonhoven, Ammerstol, Bergambacht, Berkenwoude, Lekkerkerk, Krimpen aan de Lek, Krimpen aan den IJssel, Ouderkerk aan den IJssel, Goudarak: cultuurhistorisch waardevolle gebouwen en objecten in beeld*.
- Ven, G.P. van de (2004), *Mensen in een waard vol wind en water: geschiedenis van de Waterhuishouding in de Krimpenervaard*.
- Topotijdreis.nl
- Beeldbank RCE, kadastrale minuut
- Streekarchief Midden Holland (bouwvergunningen en tekeningen)
- agriwiki.nl